

Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond

Uurali keelepuu arutelud hiina ja uurali keelte
ühiste etümoloogiate võtmes
Bakalaureusetöö

Agu Bleive
Juhendaja Jingyi Gao

Tartu 2013

Sisukord

1 Sissejuhatus.....	3
2 Uurali keelte sugulussuhete teooriad.....	4
2.1 Traditsioonilised keelepuu teooriad.....	6
2.1.1 Rasmus Raski keelepuu.....	6
2.1.2 M. A. Castréni keelepuu.....	6
2.1.3 Daniel Europaeuse keelepuu.....	6
2.1.4 Josef Budenzi keelepuu.....	7
2.1.5 Otto Donneri keelepuu.....	7
2.1.6 Eemil Nestor Setälä keelepuu.....	9
2.1.7 Péter Hajdú keelepuu.....	9
2.2 Uued teooriad soome-ugri keelesuguluse kirjeldamiseks.....	11
2.2.1 Põõsamudel.....	13
2.2.2 Tiit-Rein Viitso vastupidine keelepuu.....	15
2.2.3 Takerdunud soome-ugri keelevõrk.....	15
2.2.4 Kontsentriliste ringidega diagrammimudel.....	17
2.2.5 Rein Taagepera lingua franca mudel.....	18
2.2.6 Ethnologue'i uurali keelesuguluse skeem.....	19
2.2.7 Uurali keelesuguluse eitamine.....	21
3 Allikad ja meetod.....	24
4 Tulemus ja arutelu.....	26
5 Kokkuvõte.....	37
Summary.....	39
Kirjandus.....	41

1 Sissejuhatus

Käesoleva töö eesmärgiks on näidata hiina-uurali etümoloogiate abiga, et traditsiooniline binaarse keelepüü mudel uurali keelesuguluse seletamiseks ei pruugi olla kõige parem ning mitteparandav.

Keelesugulus tähendab keelte päritolu samast allikast, samast algkeelest. Algkeel on selline keel, mida mingil ajahetkel minevikus kõneldi, kuid mis keelesisese arengu ja väliste mõjutuste tõttu jagunes mitmeks iseseisvaks keeleks, vahealgkeel vastavalt on selline keel, mis on jagunemise tulemus, kuid mis ise omakorda samuti jagunes. Traditsiooniline binaarse keelepüü teooria põhineb oletusel, et uurali algkeele ja viimase astme algkeelte (läänemeresoome, saami, mari, mordva, permi, handi, mansi, ungari, samojeedi) vahel on toimunud mitu reeglipäraselt binaarset lahknemist. Uurali algkeel jagunes soome-ugri ja samojeedi (vahe)algkeeleks, soome-ugri vahealgkeel läänemeresoome-permi ja ugri (vahe)algkeeleks, läänemeresoome-permi vahealgkeel läänemeresoome-volga ja permi (vahe)algkeeleks, läänemeresoome-volga vahealgkeel läänemeresoome-saami ja volga (vahe)algkeeleks, läänemeresoome-saami vahealgkeel läänemeresoome ja saami algkeeleks.

Üks teaduse põhimõtteid on, et pidevalt jõutakse lähemale tõe, kuid mitte kunagi ei jõuta päris tõeni. Üks tõde on senikaua tõde, kuni ta ümber lükatakse. Pärast seda muutub ta aga müüdiks, mida kunagi inimesed võtsid tõepähe. Seega oli tegemist pooliku tõega. Täpselt samamoodi on poolikuks tõeks ka uus avastus, kuid niikaua, kui seda ei ole uute ja paremate tulemustega ümber lükatud, on see ajutiselt „tõde“.

Seega selle konkreetse töö eesmärgiks on vaadata keelesuguluse teemat kui midagi sellist, milles võib tulla välja uute teooriatega ning mis ei ole veel kaugeltki nii kaugale arenenud, et mingit osa sellest saaks võtta kindla tõena, vundamendina, mille peale saab edasi ehitada. Töö eesmärgiks on süvendada kahtlust ning arusaama sellest, et uurali keelesuguluses ei ole midagi lõplikku tõestatud ning et uute uurimuste ning tõendite ilmudes tuleks loobuda vanadest seisukohtadest kinni hoidmisest. Tööl ei ole ambitsioonikat eesmärki ümber lükata mingisugust uurali keelte suguluse teooriat ning asendada seda uue, paremaga, vaid lihtsalt tuua välja traditsioonilise teooria nõrku kohti

sellele teooriale vastu rääkivate uurimuste valguses. Antud töös on selliseks uueks uurimuseks ning tõendiks Jingyi Gao tööd hiina-uruali ühiste etimoloogiate alalt. Nende uurimustega puutusin esimest korda kokku, kui õppisin hiina keelt Jingyi Gao juhendatavas grupis. Alates sellest ajast olen järk-järgult tema töödega tutvunud ning isegi kui ma ei oska võtta kindlat seisukohta tema teooria suhtes ning suhtun sellesse teatava skepsisega, on mulle selge, et tegemist on järjekordse tõsise üritusega siiani kehtinud pooltõde asendada uue ja parema pooltõega. Sellest, miks binaarse keelepüü mudel ei pruugi olla kõige sobivam uruali keelte suguluse kirjeldamiseks, otsustasin kirjutada oma bakalaureusetöö Jingyi Gao uurimustulemuste põhjal.

Täpsemalt on minu põhiliseks teemaks Gao poolt välja töötatud hiina-uruali etimoloogiate kasutamine uruali keelepüü teooria kujunemises. Minu põhiliseks küsimuseks on, kas binaarse keelepüü teooria on parandatav ja kas postuleeritud vahealgkeeled võisid sellisel kujul tõesti kunagi eksisteerida või on nende postuleerimine pigem midagi ebarealistlikku.

Minu töö koosneb kolmest põhilisest osast. Kõigepealt esitan töö teoreetilise tausta, kus annan ülevaate tähtsamatest uruali keelte sugulussidemeid kujutavatest siiani välja töötatud teooriatest ja mudelitest. Seejärel toon välja materjalid, millest lähtudes püüan selgitada enda nägemust keelesuguluse uurimise põhimõtetest ning kuidas peaks suhtuma senistesse saavutustesse. Viimaks esitan selle põhjal arutluse, kuidas need uurimustulemused kinnitavad minu nägemust uruali keelte sugulussuhete kujutamisest.

2 Uurali keelte sugulussuhete teooriad

Keelte sarnasuse ja vastastikuse arusaadavuse teema on inimesi alati paelunud. Tänapäevaks on sellest välja kasvanud huvi keelte omavahelise suguluse vastu. On selge, et mõned keeled, mis on vastastikku peaaegu mõistetavad või väga kergesti õpitavad, on lähedased sugulaskeeled. Näiteks ei teki kellelgi kahtlust, et hispaania ja portugali keel on omavahel lähedalt seotud, et nad on sugulaskeeled. Samuti nagu ei teki kellelgi kahtlust, et eesti ja soome keel on sugulaskeeled, kuna paljud sõnad on sarnased, on ühised jooned grammatikas ja muid sarnasusi. Sellega sobib loogiliselt kokku ka oletus, et kui soome ja eesti keel on sedavõrd sarnased, pidid nad kunagi

moodustama ühise keeleterviku, kus toimusid ühised muutused, mis levisid kogu keeleterviku piires. Alles hiljem, kui muutused hakkasid toimuma keeleterviku eri osades üksteisest sõltumatult ning nende levik ei ulatunud kogu keelealale, tekkisid nende keelemuutuste lahknemiste aladelt uued omaette keeled. Nagu kirjutab Tiit-Rein Viitso (1997: 903-905), iseloomustab sellist protsessi lahknemisteooria, mis seletab murrete ja keelte teket kunagi väikese ja ühtlase keeleühiskonna lagunemisega. Ühte keelt kõnelenud eri inimrühmad asusid elama uutele aladele ning kontaktid endise keskusega nõrgenesid, mistõttu keel arenes erinevalt keskusest ning keskuses toimunud keelemuutused ei jõudnud uutele hõivatud aladele. Sama areng võib toimuda ka varem ühtse keeleala jagunemisega muukeelse rahvastiku sissetungi, varasemate rändajate paikseks muutumise või varem ühtset ala poolitavate riigipiiride tekkimise tõttu. Sellised protsessid toimusid näiteks läänemeresoome algkeelega. Raskemaks muutub aga küsimus üksteisele mitte nii sarnaste keeltega, kuid keeltega, mille puhul on siiski selge, et eksisteerivad mingid ühisjooned. Nende ühisjoonte seletamiseks on üks võimalus kasutada algkeele mõistet oletades, et kõik need keeled, mis jagavad teatud ühisjooni, on pärit ühisest esivanemast. Tiit-Rein Viitso (1997: 899-901) kasutab selle kohta bioloogiast pärit metafoori, mille järgi keelte jagunemine on nagu organismide pooldumine, ühest keelest tekib mitu järglast, erinevalt kõrgemate organismide paljunemisest, mille jaoks on vaja kahte esivanemat. Samuti kasutatakse keelesuguluse kirjeldamisel bioloogiast pärit taksonoomilisel klassifitseerimisel kasutatavat puu mudelit. Tekivad aga raskused vanemate algkeelte paikapanemisega.

Probleeme ei teki lähedaste sugulaskeelte algkeelte paikapanemisega, milleks Salmise (2002) järgi on läänemeresoome, saami, mari, mordva, permi, samojeedi, handi, mansi ja ungari algkeeled. Sellise taseme algkeelte postuleerimine on lihtne, kindel ja tunnustatud enamiku uurijate poolt. Kuid selline klassifitseerimine jätab väga palju küsimusi. Kui eksisteeris uurali algkeel ja hiljem läänemeresoome, saami, mari, mordva, permi, samojeedi, handi, mansi ja ungari algkeeled, siis pidi toimuma mingi areng, et jõuda nende algkeelteni. Kui tahame nende keelte omavahelisest sugulusastest aru saada, tuleks see arengukäik taastada. Urmas Sutropi sõnul (2000: 202) lihtsustab selline sugulussuhete mudel nagu on välja töötanud Kaisa Häkkinen (Häkkinen 1983), mis lähtub ainult kindlalt tõestatavatest algkeeltest, tegelikku olukorda liigselt ning ei

ole seetõttu heaks lahenduseks. Järgnevalt annan ülevaate seni välja pakutud teooriatest.

2.1 Traditsioonilised keelepuu teooriad

Kõige esimene viis keelte omavahelisi sugulussuhteid kujutada oli keelepuu mudel, mis näitab väga hästi, missugused keeled on geneetiliselt lähemad. Tegemist on justkui sugupuuga, mis näitab, kes kellest pärineb ja missugused on inimeste omavahelised sugulussuhted. Esimesena kasutas keelepuu mudelit teaduslikult keelte omavahelise suguluse kirjeldamiseks August Schleicher (Sutrop 2000: 197).

2.1.1 Rasmus Raski keelepuu

Soome uurija Kaisa Häkkise (1983: 65) järgi pidas taanlane Rasmus Rask soome-ugri keeli suure sküüdi keelepere osaks. Ta jagas soome-ugri keeled kolmeks. Esimene osa koosnes soome sugu rahvastest, mille lõunapoolsesse harusse kuulusid soomlased, ingerlased, karjalased, eestlased ja liivlased, põhjapoolsesse harusse saamid ja idapoolsesse harusse mordvalased ja marid. Teine osa moodustus ugri rahvastest, mis jagunesid ungarlasteks, hantideks ja mansideks. Kolmas rühm oli bjarmlased, kuhu Raski järgi kuulusid sürjakomid, permlased ja votjakid (udmurdid). Rask ei teinud vahet keeltel ja rahvastel. (Häkkinen 1983: 65)

2.1.2 M. A. Castréni keelepuu

M. A. Castrén arvas soome-ugri keeli koos samojeedi, tunguusi, mongoli ja tatari keeltega kuuluvat altai keelkonda. Ta jagas soome-ugri keeled nelja pearühma: ugri, volga, permi ja soome rühm, saami keeled kuulusid omakorda soome rühma alla. Ka Castrén ei teinud vahet rahvastel ja keeltel ning luges pigem keeli kui rahvaid (Häkkinen 1983: 65-66)

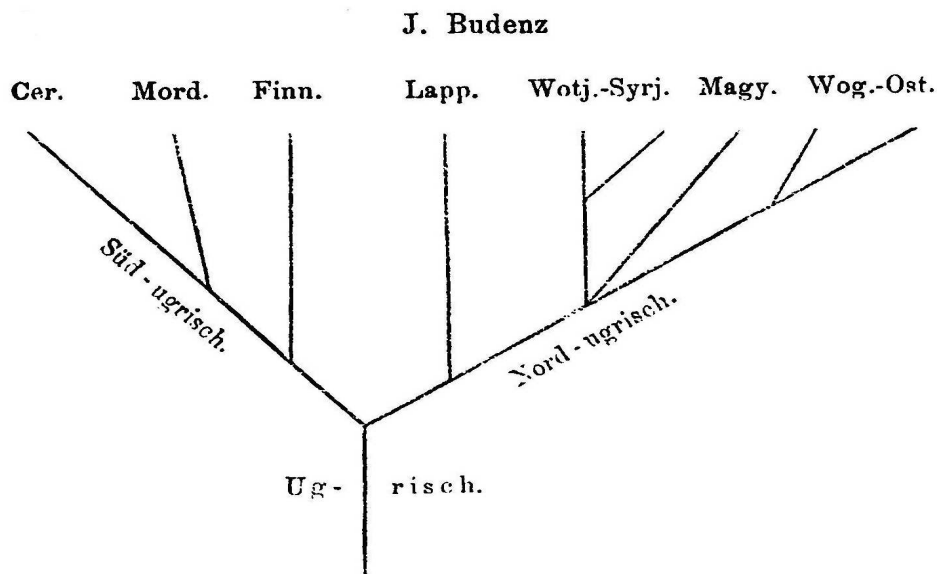
2.1.3 Daniel Europaeuse keelepuu

Nagu kirjutab Sutrop oma artiklis (2000: 199-200) pani esimese soome-ugri keelepuu kokku soome õpetlane Daniel Europaeus. Tema mudeli järgi moodustasid soome-ugri keeled suure keelepuu, kuhu kuulusid mitme maailma keelkonnad, ühe allharu. Selle soome-ugri allharu jagas ta omakorda läänemeresoome ja ugri allharudeks. Huvitav selle puu juures on, et ta paigutas mordva keeled lähemale läänemeresoome keeltele kui

saami keeltele.

2.1.4 Josef Budenzi keelepuu

Häkkise järgi (Häkkinen 1983: 67) on järgmisena soome-ugri keelte sugulussuhteid üritanud kujutada Josef Budenz. Tema arvates jagunesid soome-ugri keeled põhja-ugri haruks, kuhu kuulusid saami, permi, obiugri ja ungari keeled, ja lõuna-ugri haruks, kuhu kuulusid läänemeresoome, mordva ja mari keeled. Selline jaotus oli tingitud n/ń algushääliku jagunemise järgi. Lõunarühma keeltes oli ainult *-n*, see-eest põhjarühma keeltes esinesid nii *-n* kui ka *-ń*. (Häkkinen 1983: 67) Selline puu on koosõlas nende keelte geograafilise jaotusega, ainult ungari keel moodustab erandi. Sutrop toob välja huvitava tõsiasja (Sutrop 2000: 200), et Budenz on paigutanud saami keeled läänemeresoome keeltest eraldi harusse. Kokkuvõtvalt on tema keelepuu reeglipärane ning jagunemine põhines eelkõige häälikumuutustel (Sutrop 2000: 200).

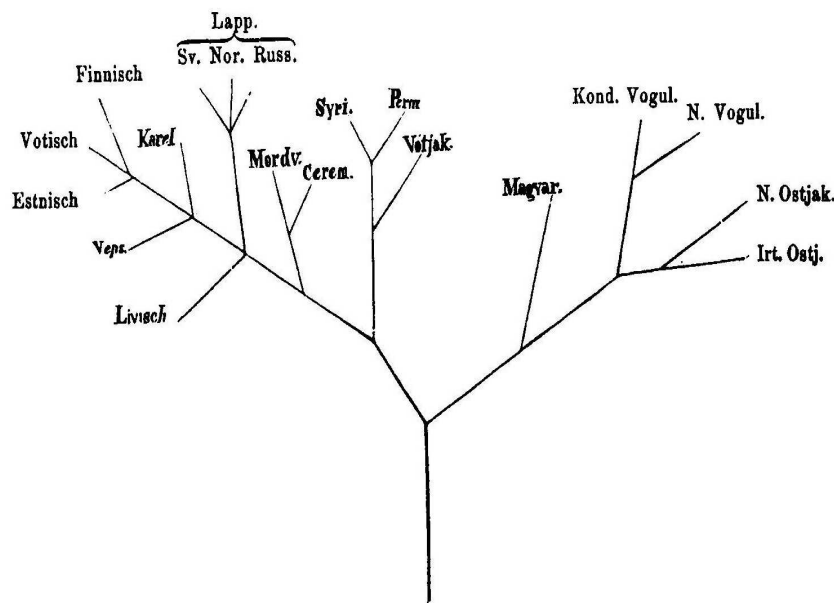
Joonis 1. Jozsef Budenzi keelepuu (Sutrop 2000: 209 järgi).

2.1.5 Otto Donneri keelepuu

Budenzi keelepuu mudelit kritiseeris tugevalt Otto Donner, tema arvates ei olnud põhjendatud jagada soome-ugri keeled lõuna- ja põhjarühmaks n/ń algushääliku

jagunemise põhjal, kuna sarnane häälikumuutus oli toimunud ka mõnes niinimetatud lõunaugri keelevariandis (Donner 413-417). Häkkise (Häkkinen 1983: 66-67) järgi üritas ta erinevalt Budenzist rekonstrueerida soome-ugri algkeelt. Olulisemad tema jaoks olid morfoloogilised muutused, kuid rekonstrueerimisel kasutas ta ka mõningaid fonoloogilisi muutusi. Donner jagas soome-ugri keeled samuti kahte gruppi, kuid tegi seda teistmoodi kui Budenz. Ta jagas soome-ugri keeled ugri (handi, mansi ja ungari) ning läänemeresoome (läänemeresoome-saami, mordva-mari ja permi) keelteks. Samojeedi keeli Donner oma keelepuus ei klassifitseeri. (Häkkinen 1983: 66-67) Sutropi (2000: 200) järgi on Donneri keelepuu samuti reeglipärane ning on väikeste muudatustega tänapäevani kasutusel.

Donneri keelepuu on esimene reeglipäraselt binaarne keelepuu, mis tähendab seda, et (vahe)algkeeled jagunevad kuni viimase astmeni alati kaheks. Kuna Donner ei klassifitseerinud samojeedi keeli, siis antud keelepuus on üks kaheksharunemine vähem. Antud juhul siis jaguneb soome-ugri algkeel kaheks: ugri ja läänemeresoome-permi

Joonis 2. Otto Donneri keelepuu (Häkkinen 1983: 66 järgi).

(vahe)algkeeleks, viimane omakorda jaguneb uuesti kaheks: permi ja läänemeresoome-volga (vahe)algkeeleks, millest viimane omakorda jaguneb kaheks: volga ja

läänemeresoome algkeeleks.

2.1.6 Eemil Nestor Setälä keelepuu

Emil Nestor Setälä keelepuu erines Donneri keelepuust selle poolest, et liivi, saami ja muud läänemeresoome keeled ei lahkne ühest punktist. Setälä klassifitseeris ühteagu keeli ja rahvaid. (Viitso 1997: 916) Samuti ei paigutanud Setälä mari ja mordva keeli ühte volga rühma, nagu tegi seda Donner (Häkkinen 1983: 68).

2.1.7 Péter Hajdú keelepuu

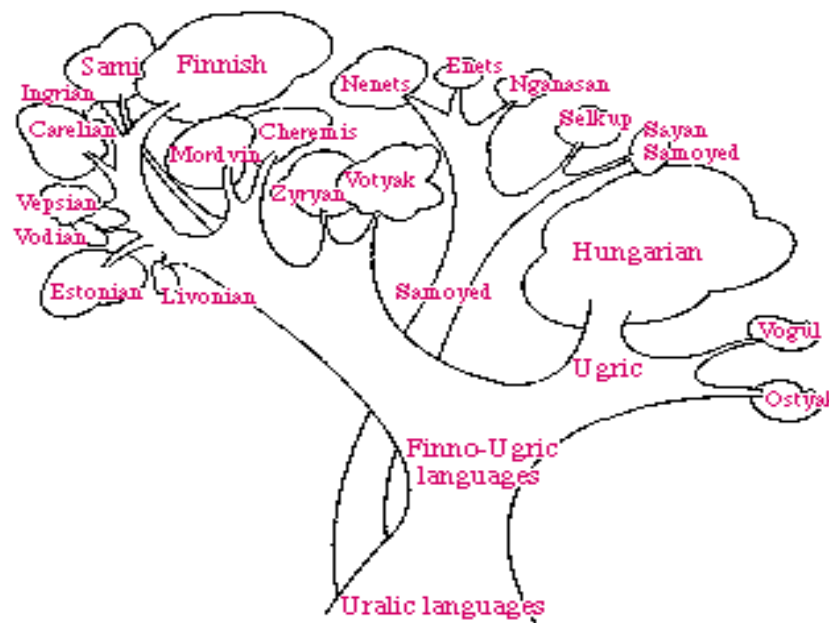
Tänapäeval klassikaliseks keelepuu mudeliks on saanud Péter Hajdú (Хайду 1985) poolt esitatud mudel. Urmas Sutropi (2000: 202) arvates on tema keelepuu põhimõtteliselt Lauri Kettuse keelepuu modifitseeritud variant. Põhiline erinevus Setälä ja Donneri keelepuust on see, et lisatud on samojeedi keeled. Nende hargnemiskoht sellel puudiagrammil aga on peidetud. Sellest pildist võiks järeldada, et samojeedi keeled on soome-ugri keelte puu tagant kasvama hakanud eraldi puu. Samuti on saami keelte hargnemine ebaselge. Saami haru on peidetud läänemeresoome-volga haru taha. Ei ole selge, kas saami keeled moodustavad ühise haru volga keelte või läänemeresoome keeltega või hargnevad otse läänemeresoome-volga harust. Sutropi arvates peaks tegelikult rääkima mitte keelepuust, vaid -metsast, kuna soome-ugri ja uurali keelepuudel on selle diagrammi järgi mõlemal eraldi juur. (Sutrop 2000: 202)

Hajdú üritas ka paika panna algkeelte tekkimise ning nende kasutusel olemise aja ning nende kõnelejate asuala (Viitso 1997: 916). Hajdú (Хайду 1985: 169-172) järgi kõneldi alguurali keelt kuni viienda ja neljanda aastatuhande piirini, kui samojeedi algkeel hakkas uurali algkeelest eralduma. Pärast seda säilitasid suhtelise ühtsuse vaid tänapäeva soome-ugri keelte eelkäijad. Hajdú arvates oli uurali algkeele kõnelejaid 20 000 kuni 100 000 inimese ringis. (Хайду 1985: 169-172)

Hajdú (1985: 172) andmetel jätkus jagunemise protsess kolmandal aastatuhandel, kui soome-ugri algkeelest eraldus ugri haru. Protsess jõudis lõpule teise aastatuhande alguses. Sellega jagunes soome-ugri algkeel juba kolmanda taseme läänemeresoome-permi ja ugri algkeelteks. Läänemeresoome-permi ühtsus omakorda ei kestnud pikka aega ning juba teise aastatuhande keskpaigas eksisteerisid kaks eraldi haru: permii ja

läänemeresoome-volga algkeeled. Permi keelte ühtsus kestis umbes kaks aastatuhandet, läänemeresoome-volga keelte ühtsus aga kestis vaid lühikest aega. (Хайду 1985: 172)

Siinkohal tundub, et Hajdú (1985: 198-202) ei ole kindlat seisukohta volga keelte suhtes, kuna kõigepealt mainib ta, et juba esimese aastatuhande jooksul toimus läänemeresoome-volga keelte jagunemine läänemeresoome, saami, mari ja mordva keelteks. Samas lõik hiljem mainib autor, et pärast läänemeresoome ja volga keelte

Joonis 3. Péter Hajdú keelepuu (Sutrop 2000: 210 järgi).

lahknemist säilisid kõigi (endiste) läänemeresoome-volga keelte kontaktid balti keeltega, kuna läänemeresoome ja volga keeltes mõlemates on balti laene, mida ei leidu vastavalt teises keelegrupis. Seega jääb ebaselgeks, kuidas suhtub autor oletatavasse volga keeleühitsusesse, kuna ühel korral jaguneb läänemeresoome-volga keeleühitsus justkui kohe ilma vaheetappideta läänemeresoome, saami, mordva ja mari keelteks, kuid teisel juhul jagunevad läänemeresoome-volga keeled läänemeresoome, saami ja volga keelteks, mis seejärel lühikese aja jooksul jagunesid mordva ja mari keelteks. Siinkohal Hajdú rõhutab, et kahe volga keele vahel ei ole sellist hulka ühisjooni nagu näiteks kahe permi keele vahel ja et mordva keeltele olid tihedamad sidemed läänemeresoome kui mari keeltega. (Хайду 1985: 198-202)

Hajdú on hiljem tulnud välja ka teiste keelesuguluse mudelitega nagu näiteks diagramm, mis koosneb kontsentristest ringidest, kuid sellest lähemalt allpool.

Kaisa Häkkise (1983: 68) järgi tõdes juba Eemil Nestor Setälä, et keelepüü mudeliga kaasnevad mõningad raskused ning et see annab puuduliku pildi keelte omavahelistest keerukatest suhetest. Keelepüü täienduseks esitas ta mitmeid keti-, ringi- ja lainemudeleid. Keelesuguluse kindlaks tegemisel pidas ta kõige tähtsamaks morfoloogilisi muutusi. (Häkkinen 1983: 68)

Mitmetel uurijatel on tekkinud probleeme mõnede vahealgkeeltega, mida traditsiooniline Hajdú binaarse keelepüü mudel eeldab. Kõige esimesena hakati kahtlema volga keelte ühtekuuluvuses ning selles, et kunagi on eksisteerinud volga algkeel. Tiit-Rein Viitso (1997: 916) järgi on Gábor Berczki, üks mari keelte väljapaistvamaid uurijaid, tõendanud, et arvamus mari ja mordva keelte ühisest päritolust ei ole põhjendatud. See tähendab, et tema arust pole kunagi olemas olnud volga algkeelt, kust siis omakorda oleksid jagunenud mari algkeel ja mordva algkeel, mis omakorda oleksid jagunenud pearühmadeks nagu ersa ja mokša ning niidumari ja mäemari keel. Üheks ainsaks mordva ja mari keeltele ühiseks jooneks on 13 sõnatüve, kuid häälikulised ja morfoloogilised ühisuendused nendel keeltel puuduvad. Lähisugulust oletada ainult ühistele sõnatüvedele toetudes aga ei saa, kuna naaberkeeled laenavad üksteiselt sõnu. Näiteks on 70 mari sõnatüvel vasteid ainult permi keeltes. (Viitso 1997: 916)

Siinkohal oleks sobilik vaadelda lähemalt, missuguseid probleeme vahealgkeelte postuleerimisel täpsemalt on tekkinud ning miks on nad paljudele uurijatele vastuvõetamatud.

2.2 Uued teooriad soome-ugri keelesuguluse kirjeldamiseks

Järgnev peatükk põhineb Tapani Salmise 2002. aasta artiklil *Problems in the taxonomy of the Uralic languages in the light of modern comparative studies*.

Vaatamata keeleteadlaste katsetele praegust vaadet uurali keeltele kui hästi ära defineeritud geneetiliselt suguluses olevate keelte kogumile kõigutada, ei tohiks selles traditsioonilise keelepüü toetajate arvates justkui olla kahtlust, et uurali keelte

sugulussuhete seletuse alus on sama kindel nagu teistel vanadel ja suurtel keelkondadel nagu näiteks indo-euroopa keeltele. See tõsiasi on seda üllatavam, et ajaloolised dokumendid uurali keelte kohta ilmuvad umbes kolm tuhat aastat hiljem kui indo-euroopa keelte kohta. (Salminen 2002)

Üks küsitavus uurali keelkonna puhul on, kas keelepüü mudel on üldse kasutatav kirjeldamiseks uurali keelte omavahelisi sugulussuhteid. Kuigi keelepüü idee kui selline on teoreetiliselt täiesti kasutatav uurali keelte sugulussuhete kirjeldamiseks, jätab selle tegelik kasutamine vägagi soovida. Uurali keelepüü kujutamine peaaegu reeglipäraselt binaarsena põhineb palju vähestematel kindlatel teadmistel, kui on siamaani vaikivalt eeldatud. Seega võib oletada, et mittebinaarne keelepüü peegeldab uurali keelte omavahelisi sugulussuhteid märksa paremini, eriti juhul, kui ta lisandub informatsioonile uurali keelte omavahelistele piirkondlike kontaktide kohta. (Salminen 2002)

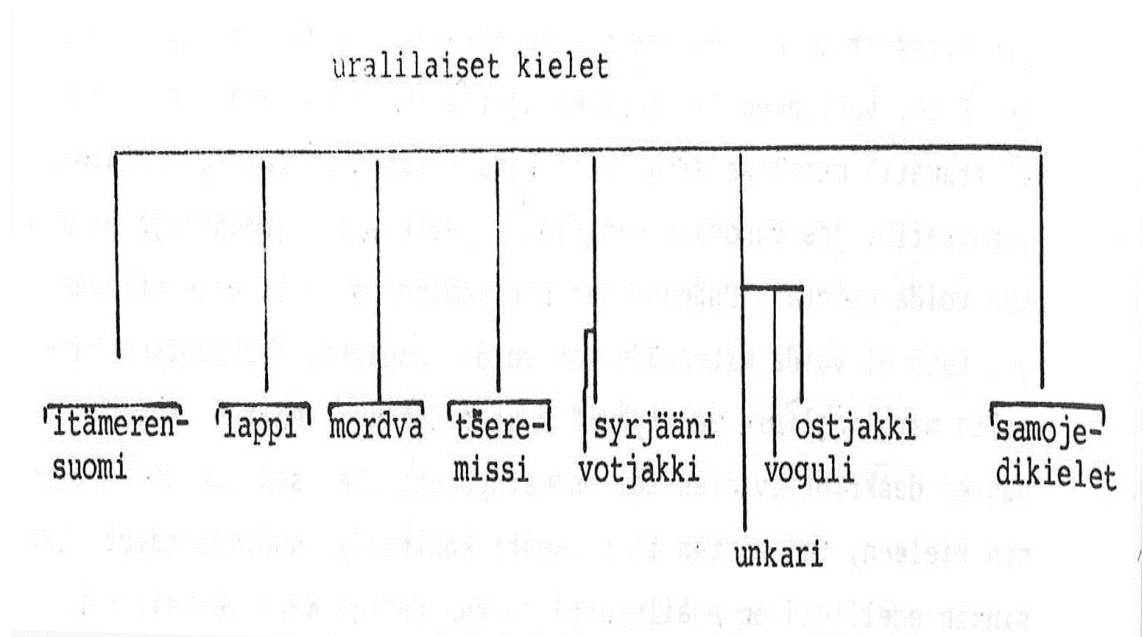
Otsustavaks tingimuseks keelte klassifitseerimisel on see, et tunnused, mida peetakse iseloomulikuks mingile ühele keelkonna harule, peavad olema jagatud uuendused. Jagatud uuendus on muutus, mille kohta saab oletada, et ta on toimunud kunagi oletatavalt olemas olnud algkeeles, aga mitte selle algkeele sugulaskeeltes. Sellise uuenduse suund peab olema selgelt väljendatav. Kuna uuendused võrreldes säilitamisega on kõige kergemini ära tuntavad fonoloogilises materjalis, jätkab ajalooline fonoloogia keskse rolli mängimist keelte jaotamises sugulussuhete järgi. Üldiselt võttes peab algkeel erinema nii oma sõsarkeeltest kui ka oma järeltulijate-keeltest. (Salminen 2002)

Tuleb välja, et binaarne uurali keelepüü sisaldab hargnemiskohti, millest lähtuvad harud on nii läbipaistvate ja selgete ühiste, ainult neile omaste joontega, et ei teki mingit kahtlust nende määramisel üheks ajalooliseks keeleliseks üksuseks, mis kõik pärinevad ühest, kõigist teistest erinevast algkeelest. Nendeks on saami, läänemeresoome, mordva, mari, permi, ungari, handi, mansi ja samojeedi algkeel. Binaarses keelepüü on need üksused aga kombineeritud suuremate üksuste allharudeks. Nendeks on läänemeresoome-saami, volga, läänemeresoome-volga, läänemeresoome-permi, obiugri, ugri ja soome-ugri algkeeled. (Salminen 2002)

Nende viimaste vahealgkeelte postuleermisega on probleeme, neid kõiki ühendavaks asjaoluks on, et nendest oletatavatest vahealgkeeltest pärinevatel keeltel ei ole piisavalt palju ühiseid uuendusi, et oleks võimalik veenvalt rääkida kunagi tõesti eksisteerinud vahealgkeeltest. Võrreldes materjali ühest neist üheksast paarist jõuame rekonstruktsiooni tasemele, mis on põhimõtteliselt võrdne alguurali keelega, ehk siis ühised uuendused, mis sellise võrdlusega välja tulevad, lähevad tagasi alguurali aega (Salminen 2002)

2.2.1 Põõsamudel

Kaisa Häkkinen on välja pakkunud põõsamudeli soome-ugri keelte omavahelise suguluse kirjeldamiseks (Häkkinen 1983). Urmas Sutrop toob välja, et Häkkise pakutud

Joonis 4. Kaisa Häkkise keelepuu (Häkkinen 1983: 384 järgi).

põõsamudel aitab vältida ebakindlaid hargnemisi, kuna selle järgi hargnevad kõik harud ühest algest ehk uurali algkeelest. Kui näiteks võtta selle põõsa juureks soome-ugri algkeel, saab tulemuseks üsna traditsioonilise keelepuu, ainult selle erinevusega, et ei eksisteeri volga keeleühtsust, kuid see on niigi juba paljude binaarset keelepuud toetavate uurijate poolt kahtluse alla seatud. (Sutrop 2002: 202)

Üheks Häkkise argumendiks on tõsiasi, et on ebausutav, et uurali keeled jagunesid

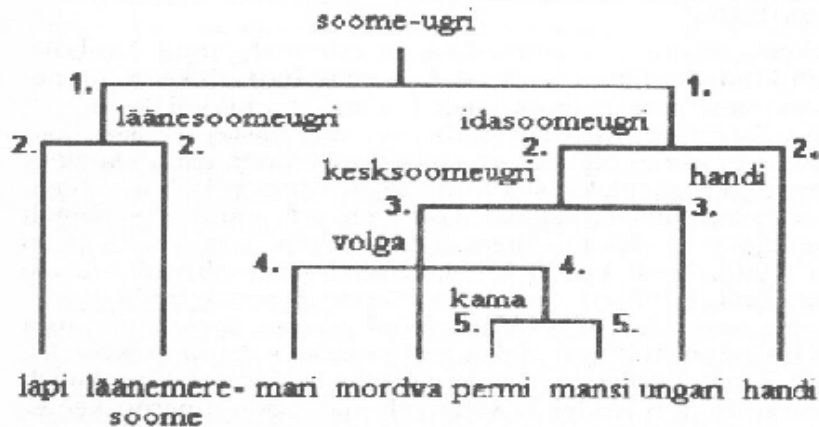
pidevalt reeglipäraselt täpselt kaheks, kuni viimase jagunemiseni, mis on eri algkeelte puhul toimunud väga erinevalt (Häkkinen 1984: 22). Näiteks läänemeresoome algkeel jagunes kaheksaks, saami algkeel kümneks, permi algkeel kolmeks. Kõik varasemad algkeeled (uurali, soome-ugri, läänemeresoome-permi, läänemeresoome-volga, läänemeresoome-saami) aga reeglipäraselt kaheks. Kellelgi pole pähe tulnud kujutada läänemeresoome algkeelt samamoodi binaarseks jagunevana (Häkkinen 1984: 22).

Teiseks Häkkise argumendiks on fakt, et kõikide vahealgkeelte eluiga oli väga lühike, nende tekkimine ja kadumine jäi 500 aasta sisse. Selline kiire keelte tekkimine ja jagunemine tundub ebaloomulikuna ning pigem meenutab see plahvatust, kui loomulikku keelearengut (Häkkinen 1984: 20-21) Seda enam, et viimased vahealgkeeled ei ole nii plahvatuslikult edasi arenenud. Kui järgida Janhuse (2009: 68) jagunemismalli, siis peaks iga algkeel umbes pärast 500 aasta pikkust eksisteerimist uuesti jagunema kaheks. Läänemeresoome algkeel aga näiteks ei jagunenud kaheks ning läänemeresoome keeleühtsus on kestnud erinevatele dateeringutele tuginedes peaaegu pool uurali keeleühtsuse olemasolu ajast. Minu arvates on ebaloomiline, et ajaperioodist, mis jaguneb kaheks võrdseks osaks, poole jooksul arenes keelest mitu vahealgkeelt, millest omakorda arenesid omavahel mõistetamatud keeled ning poole jooksul arenesid ühest vahealgkeelest lähedased keeled, mis tänapäevani on üksteisele suhteliselt sarnased ning mõningal määral omavahel arusaadavad. Mis võiks olla sellise suure erinevuse põhjutanud? Ilma seda seletamata tundub selline arengukäik ebausutav.

Urmas Sutrop nõustub Mikko Korhosega [(Korhonen 1984: 360) Sutropi järgi (2000: 202)], kes arvab, et Häkkise põõsamudel tuleks nimetada hoopiski kammimudeliks. Ja kuigi kammimudel väldib mõningaid traditsioonilise uurali keelepuu kitsaskohti, ei ole see Sutropi arvates heaks lahenduseks, kuna lihtsustab liigselt uurali keelte vahelisi suhteid. (Sutrop 2000: 202)

2.2.2 Tiit-Rein Viitso vastupidine keelepuu

Tiit-Rein Viitso (1997: 917) arvates on soome-ugri keelte sugulusastme kindlaks tegemisel määrava tähtsusega häälikumuutused, mis kehtivad rohkem kui ühe sõna puhul. Viitso arvates on olemas ainult üks soome-ugri keelte kaheksjaotus kahe uuenduse alusel, mis jagavad soome-ugri ala lääne (läänemeresoome ja saami keeled) ja ida soome-ugri (ülejäänud keeled) rühmaks. Idarühm jaguneb omakorda kesksoomeugri ja handi rühmaks. Autor nendib, et häälikumuutused on ainult osaliselt järjestatud ning seega on keeleliitude järjestus hüpoteetiline ning oleks võimalik esitada samade muutuste põhjal ka teistsuguse järjestusega keelepuud. (Viitso 1997: 917).

Joonis 5. Tiit- Rein Viitso Vastupidine keelepuu.

2.2.3 Takerdunud soome-ugri keelevõrk

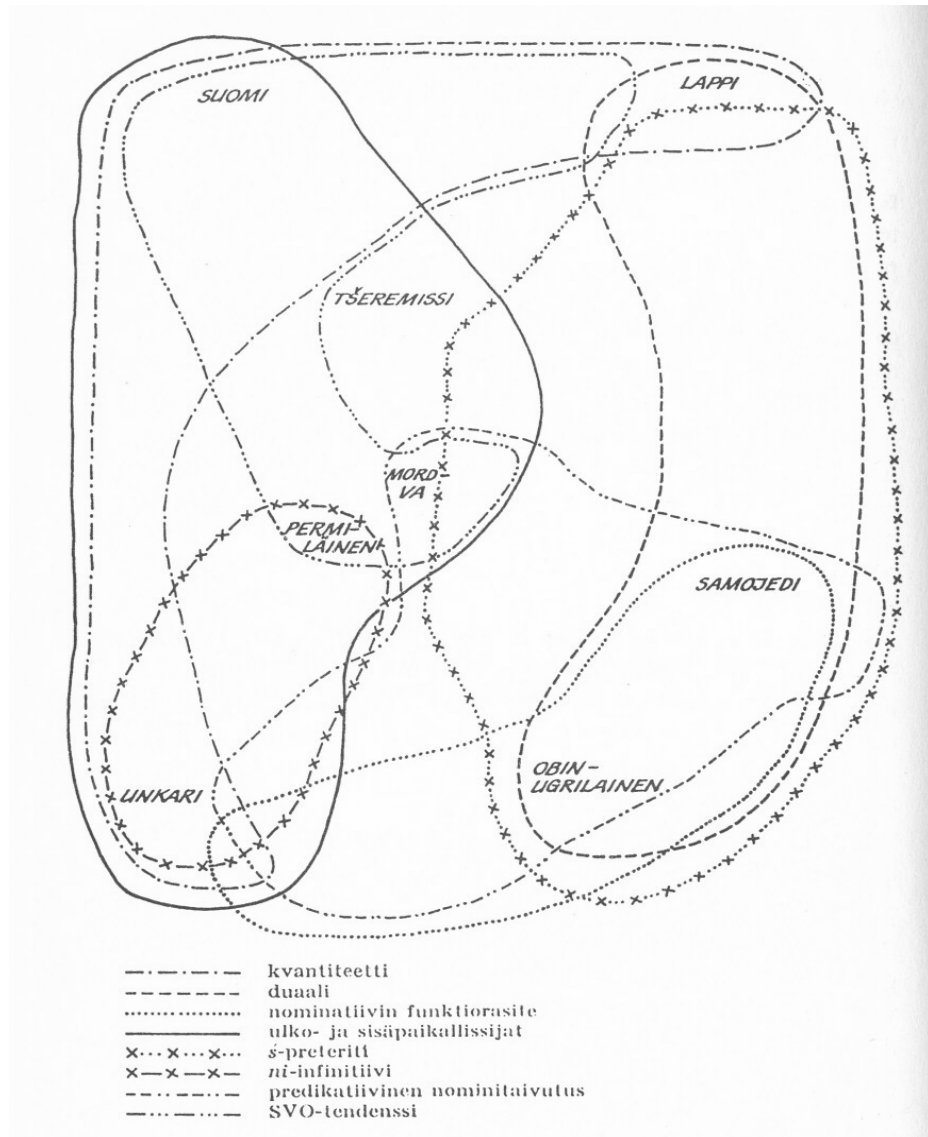
Keelepuu mudelile on pakkunud välja alternatiivi Östmann ja Raukko [(1995: 58) Sutropi järgi (2000: 202)]. Nende mudel põhineb keelekontakti teoorial ning seda on mõjutanud varasem Uessonni mudel keelkondade omavahelisest sugulusest. (Uesson 1970: 116) See mudel näitab kaasaegset keelt või keelkonda ja hüpoteetilist minevikus kindlal ajahetkel eksisteerinud keeli. Kuna ühe juure asemel on neid mitu ning oksad on takerdunud ning lõikunud üksteisega ja moodustavad võrgutaolise struktuuri, ei saa see mudel esitada reeglipärast keelepuud. Seepärast võib seda mudelit nimetada „takerdunud keelevõrguks“. (Sutrop 2000: 202)

Joonis 6. Östmanni ja Raukko mudel (Künnap 1998: 32 järgi).

2.2.4 Kontsentriliste ringidega diagrammimudel

Péter Hajdú on välja pakkunud lisaks oma traditsioonilisele keelepüü mudelile kontsentriliste ringidega diagrammimudeli. See mudel koosneb uurali keelte

Joonis 7. Péter Hajdú isoglossiskeem (Häkkinen 1996: 56 järgi).

kontsentrilistest ringidest ning segmentidest (Hajdú 1976: 41) Hajdú on rõhutanud, et on võimatu rekonstrueerida mitmeid soome-ugri keeleüksusi ja vastavaid algkeeli (ugri, volga, läänemeresoome-volga, läänemeresoome-saami). Sutropi andmetel toob Hajdú

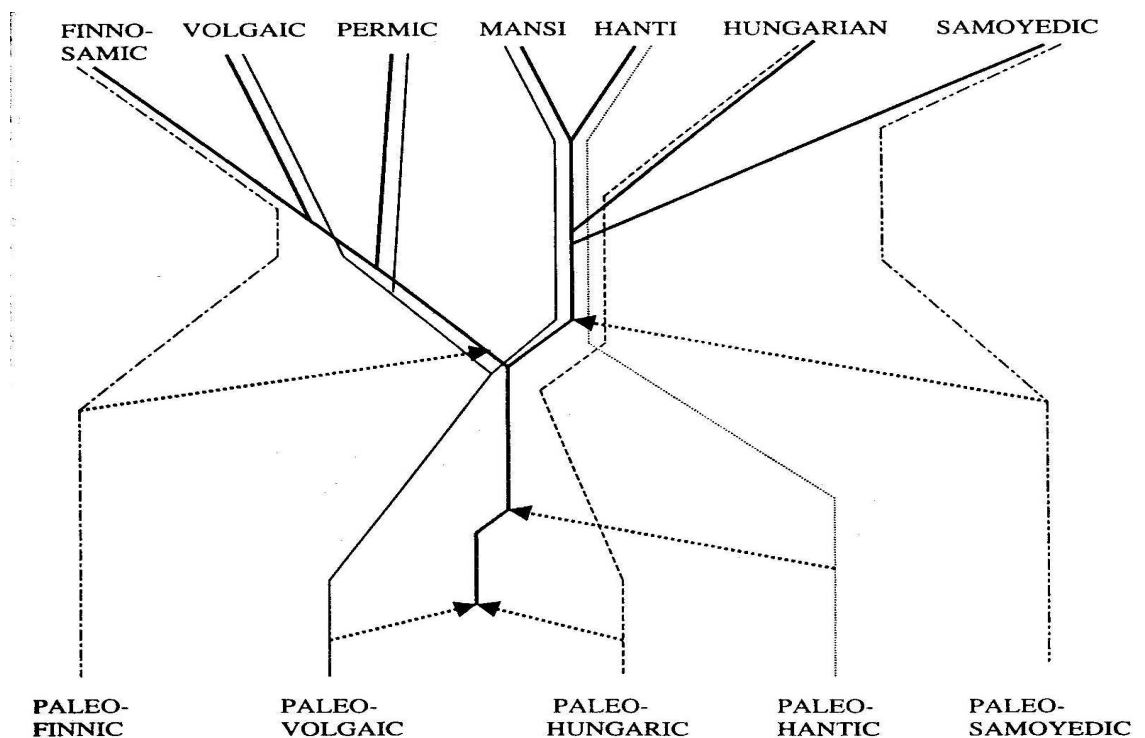
välja, et tõenäoliselt ei olnud alguurali ja järgnevad algkeeled mitte ühtsed üksused, vaid jagatud dialektideks. Alguurali ja iga järgnev vahealgkeel moodustas areaalse dialektilise kontiinumi. (Sutrop 2000: 203)

Kontsentriiline mudel ei ole reeglipärane keelepuu mudel. Hajdú mudel eeldab, et algkeele erinevad dialektid algatavad omaenda uue segmenti ehk uue algkeele. See tähendab, et igal tasandil on mitmekordsed juured. Kontsentriliste ringide diagrammist peaks mõtlema kui mitmete väikeste uurali keelte puude metsast, mis on järjestatud hierarhiliselt läbi aja. (Sutrop 2000: 202)

Lisaks kontsentrilisele mudelile on Hajdú esitanud ka skeemi, mis kujutab uurali keelte omavahelisi suhteid isoglosside abiga. See skeem ei ütle midagi nende keelte omavaheliste sugulussuhete kohta, vaid toob välja tüpoloogilised ühisjooned (Häkkinen 1996: 56)

2.2.5 Rein Taagepera *lingua franca* mudel

Joonis 8. Rein Taagepera *lingua franca* mudel (Sutrop 2000: 217 järgi).

Taagepera keelepuu on puu koos juurtega (Taagepera 2000: 382). Nagu igal puul, peaks ka soome-ugri keelepuul olema juured. Seega saab puu alguse mitmest eri allikast. Nendeks juurteks on Taagepera (2000: 383) arvates eelläänemersooome, eelvolga, eelungari ja eelhandi keel. Hilisemas versioonis lisas Taagepera oma mudelisse ka samojeedi keeled. Ta käsitleb uurali algkeelt kui *lingua francat*, millel on mitu alget. Ehk siis mingil hetkel on ülal nimetatud eelkeeled olnud lähestikku asuvate rahvaste keelteks ning nende rahvaste poolt kasutatav *lingua franca* sai mõjutusi kõigist neist keeltest. Edasi arenesid neist keeltest tänapäeval tuntud läänemeresooome, saami, volga, permi, mansi, handi, ungari ja samojeedi keeled. Kõikide nende keelte ühine tunnus oli see, et väga pikka aega oli neid keeli kõnelev rahvas kasutanud ühist *lingua francat* ning seetõttu jäi kõigisse nendesse keeltesse sarnaseid jooni. Ühest küljest esitab see mudel Urmas Sutropi arvates (2000: 203) uurali keelepuude metsa mudelit erinevate juurtega, kuid teisest küljest esitab võrgu mudelit, kuna esile tuleb mitu haru. Taagepera rõhutab, et tegemist ei ole keelemetsaga, vaid siiski ühe puuga, kuna vaatamata algkeelte erinevale päritolule oli uurali algkeel mingil ajahetkel siiski olemas. Taagepera hoiatab selle eest, et tema skeemi ei tõlgendataks nii, et uurali algkeelt justkui polekski selle järgi kunagi olemas olnud (Taagepera 2000: 384).

2.2.6 Ethnologue'i uurali keelesuguluse skeem

Siinkohal toon välja Ethnologue'i (Lewis, Simons, Fennig 2013) pakutud uurali keelte sugulussuhete kujutamise skeemi, mis on loobunud suuremate vaheühmade eristamisest.

Uralic

Hungarian [hun] (A language of Hungary)

Khanty [kca] (A language of Russia)

Mansi [mns] (A language of Russia)

Finnic (12)

Estonian, Standard [ekk] (A language of Estonia)

Finnish [fin] (A language of Finland)

Finnish, Kven [fkv] (A language of Norway)

Finnish, Tornedalen [fit] (A language of Sweden)
Ingrian [izh] (A language of Russia)
Karelian [krl] (A language of Russia)
Liv [liv] (A language of Latvia)
Livvi-Karelian [olo] (A language of Russia)
Ludian [lud] (A language of Russia)
Veps [vep] (A language of Russia)
Vod [vot] (A language of Russia)
Võro [vro] (A language of Estonia)
Mari (2)
Mari, Hill [mrj] (A language of Russia)
Mari, Meadow [mhr] (A language of Russia)
Mordvin (2)
Erzya [myv] (A language of Russia)
Moksha [mdf] (A language of Russia)
Permian (3)
Udmurt [udm] (A language of Russia)
 Komi (2)
 Komi-Permyak [koi] (A language of Russia)
 Komi-Zyrian [kpv] (A language of Russia)
Sami (10)
 Eastern (5)
 Saami, Akkala [sia] (A language of Russia)
 Saami, Inari [smn] (A language of Finland)
 Saami, Kildin [sjd] (A language of Russia)
 Saami, Skolt [sms] (A language of Finland)
 Saami, Ter [sjt] (A language of Russia)
 Southern (1)
 Saami, Ume [sju] (A language of Sweden)

- Western (4)
- Northern (3)
 - Saami, Lule [smj] (A language of Sweden)
 - Saami, North [sme] (A language of Norway)
 - Saami, Pite [sje] (A language of Sweden)
- Southern (1)
 - Saami, South [sma] (A language of Sweden)
- Samoyed (6)
 - Northern Samoyed (4)
 - Nenets [yrk] (A language of Russia)
 - Nganasan [nio] (A language of Russia)
 - Enets (2)
 - Enets, Forest [enf] (A language of Russia)
 - Enets, Tundra [enh] (A language of Russia)
 - Southern Samoyed (2)
 - Kamas [xas] (A language of Russia)
 - Selkup [sel] (A language of Russia)

2.2.7 Uurali keelesuguluse eitamine

On mitmeid uurijaid, kes väidavad, et geneetilist uurali keelesugulust ei eksisteeri, kuna selle kohta pole piisavalt tõendeid. Angela Marcantonio (2002: 273-274) väidab, et pole ühtegi fakti, mis tõendaks uurali keelesugulust. Tema arvates faktid, mis on toodud uurali keelesuguluse tõestuseks, ei vasta teaduslike tõendite kriteeriumitele ja need tõendid on tihti selle oletuse tulemus, et uurali keeled moodustavad ühtse perekonna, mitte aga selle oletuse põhjus. (Marcantonio 2002: 274) Autor järeldab, et on võimalik rääkida keeleüksustest nagu näiteks läänemeresoome, obiugri, ungari, samojeedi ja saami ja on võimalik rääkida nende gruppide omavahelistest suhetest ning ka nende gruppide suhetest nende idas olevate naabritega, kuid ei ole mingeid tõendeid, et väita nende pärinemist ühest alguurali harust. (Marcantonio 2002: 274) Autori arvates ühisjooned uurali ja ka teiste tüpoloogiliselt sarnaste Euraasia metsa- ja stepivööndi

keelte vahel tõendavad mingit tüüpi suhtlemist väga suure geograafilise ala erinevate osade vahel (Marcantonio 2002: 274)

Janhuse (2009: 58) järgi on kõik alternatiivsed keelesuguluse teooriad võrreldavad kreatsioonismi ja intelligentse loomise teooriatega evolutsiooniteooria suhtes, samuti pole Janhuse arvates võimalik Salmise ja Häkkise poolt välja pakutud mudel, mille järgi Uurali keeled jagunesid kohe alguurali keelest, ilma vahealgkeelteta. Seda seetõttu, et selline kiire keelte jagunemine ning plahvatuslik levik on Janhuse arvates ebatõenäoline ning loomulikum tundub eeldada, et uurali algkeel levis pigem aeglaselt (Janhunen 2009: 64). Miks ilma vahealgkeelteta jagunemine ebatõenäoline tundub, seda autor ei põhjenda, kuid tundub, et see läheb pisut vastuollu autori varem mainitud seisukohaga, et uurali keeled on levinud suures enamuses kultuurilise difusiooni, mitte deemilise difusiooni teel (Janhunen 2009: 60). Ehk siis uurali keeled on levinud pigem keelevahetuse kui uurali keeli kõneleva rahvastiku rände tulemusel (mis ei tähenda seda, et teatud rahvaste liikumist ei võinud üldse toimuda). Kuna kultuuriline difusioon ei eelda rahvaste liikumist ning koos sellega mingi kultuurinähtuse (antud kontekstis keele) levimist, vaid kultuurinähtuse (keele) levimist ühelt kultuurilt teisele keelevahetuse ja ülevõtmise teel, võib see toimuda väga kiiresti (kui mõelda näiteks vene keele kiirele levikule läänemeresoome keelte aladele või hispaania keele väga kiirele levikule Ameerikas; mõlema protsessiga kaasnes ka rahvastiku liikumine). Kultuuriline difusioon ei nõua vaikimisi, et protsess peaks olema toimunud väga aeglaselt, vaid just vastupidi, võis juhtuda, et kui mingi ala rahvas leidis uurali algkeele olevat rohkem prestiižse kui nende endi kõneldud keel, võis keelevahetus toimuda suhteliselt kiiresti ja plahvatuslikult laialdasel territooriumil. Kui võtta näiteks ladina keele kiire levik ja esialgsete rahvaste kiire keelevahetus, siis võib seisukoht, et uurali keeled levisid väga aeglaselt, tunduda ebaloogilisena. Seda enam, et Janhunen (2009: 73) toob välja põhjuse, miks tema arvates uurali algkeel hakkas levima teisi keeli kõnelevate rahvaste aladele.

Autor kaalutleb, mis võis olla uurali algkeelt kõnelenud rahva eeliseks teiste rahvaste ees ning leiab, et see ei saanud kindlasti olla demograafiline tegur (suurem rahvaarv), sõjaline või tehnoloogiline üleolek, parem sotsiaalne struktuur ega vaimne pärand

(Janhunen 2009: 73). Seega jõuab Janhunen järeldusele, et selleks eeliseks võis olla strateegiline positsioon metsa- ja stepivööndi piiril, olles seega alati lähedal stepivööndis toimunud uuendustele ning neid uuendusi kasutanud rahvastele. Samuti lähedus Uurali metallivarudele, mis said Euroopa kultuuride peamiseks metalliallikaks. Samuti toob Janhunen (2009: 73) välja Seima-Turbino kultuuridevahelise fenomeni tähtsuse. Fenomen seisnes selles, et tehnoloogilised ja kultuurilised uuendused, mis toimusid Altai mägede piirkonnas, levisid väga kiiresti (kõigest viie või kuue põlvkonna jooksul) sellest piirkonnast Läänemere idakaldani (Koryakova, Epimakhov 2007). Seega räägib autor justkui iseendale vastu, olles eelnevalt väitnud, et uurali keelte kiire levik on väga ebatõenäoline ning loomulikum on eeldada nende aeglast levikut (2009: 64).

Janhunen ei too välja põhjendatud argumente binaarse keelepuu kaitseks, tema põhiliseks argumendiks on, et binaarne keelepuu on tunnustatud enamiku uurijate poolt.

3 Allikad ja meetod

Oma uurimustöös kasutan allikatena Jingyi Gao läänemeresoome-hiina ja uurali-hiina etümoloogiate alaseid töid. Nendeks on 2005. aastal ilmunud „Comparison of Swadesh 100 words in Finnic, Hungarian, Sinic and Tibetan“, 2008. aastal ilmunud raamat „Chinese and languages of Northern Europe“, 2010. aastal kaitstud magistratöö „Introduction to Sino-Finnic etymological studies“ ja 2012. aastal ilmunud kaks artiklit „Official colours of Chinese regimes: a panchronic philological study with historical accounts of China“ ning „Basic colour terms for black and white in Chinese: with discussions on models of language development“.

Nagu Gao 2005. ja 2008. aasta töödes, on hiina-uurali ühised tüved allpool tähistatud DOM-ketiga milles on hiina tüve hanzi-märgi järel eesti (ET:), soome (FI:) ja ungari (HU:) vasted. Eesti keeles lõpukaduv tüvevokaal on lisatud suure tähega.

Tavaliste euroopa lugejate arusaamise kergendamiseks on (Gao 2012a ja Gao 2012b järgi) hiina tüve juurde lisatud mandariini ja vietnami vasted, need kaks vastet on alati keti alguses, ilma lühendatud tähistamiseta.

Põhiliselt Gao varasematest töödest saadud 20 tüvega püüan ma näidata, miks on hea keelesuguluse uurimisel kasutada olemasolevaid keeli ja mitte lähtuda ainult rekonstrueeritud algkeelest. Võtan kuus uurali-hiina tüve, millel on vasted olemas nii rekonstrueeritud uurali (reaalsuses samojeedi ja ühes teises soome-ugri keeles) kui ka hiina keeltes, seejärel võtan kuus soome-ugri-hiina tüve, millel on vasted olemas nii rekonstrueeritud soome-ugri algkeeles (tegelikult ugri ja mõnes teises soome-ugri keeles) kui ka hiina keeltes ning seejärel kaheksa läänemeresoome-hiina tüve, millel on vasted läänemeresoome keeltes kui ka hiina keeltes, aga ei ole vasteid rekonstrueeritud uurali ega soome-ugri algkeeles. Saadud tulemustega üritan näidata, miks hiina-uurali suguluse otsimisel ei ole põhjendatud etümoloogiate võrdlemine ainult uurali algkeelega. Laiemalt proovin näidata, miks peaks keelesuguluse otsimisel võrdlema olemasolevaid keeli, mitte ainult rekonstrueeritud algkeeli, mis tegelikult elavad ainult

uurijate mõtetes. Lisaks neile 20 tüvele, teen suuremat statistikat kogu Gao magistritöös käsitletud tähestiku A-K osa hiina-uurali ühiste etümoloogiate kohta, mis täiendavalt osutab nõrkadele kohtadele ainult binaarsest keelepuust lähtuvate uurimuste tegemisel. Eesmärgiks on näidata, et uurimisel rangelt ainult binaarsest uurali keelepuust kinni hoidmine võib viia valede järeldusteni.

4 Tulemus ja arutelu

Ma olen Gao juhendamisel vaadanud läbi Gao varasemad uurimistööd, ja kogunud 20 kõige tüüpilisemat hiina-uurali ühist tüve (vt tabel 1).

Tabel 1. *Tüüpilised hiina-uurali tüved UEW/EES (Uralisches Etimologisches Wörterbuch/Eesti etimoloogiasõnastik) määratluste kaupa.*

DOM	hiina gloss	kinnituse viide	UEW/EES määratlus
“Uurali tüved” (6)			
心(xīn/tâm/ET:süda/FI:sydän/HU:szív)	süda	Gao 2008: 216	UEW P-U * <i>ši(/ü)ðä</i>
嘴(zuǐ/chuyǐ/ET:suu/FI:suu/HU:száj)	suu	Gao 2008: 236	UEW P-U * <i>šúwe</i>
舌(shé/thiệt/ET:keelE/FI:kieli,e)	keel (kehaosa)	Gao 2010: 188	UEW P-U * <i>kele</i>
狗(gǒu/câu/ET:koerA/FI:koira)	koer	Gao 2010: 204	UEW P-U * <i>koje-ra</i>
賣(mài/mai/ET:müü-/FI:myy-)	müüma	Gao 2012b: 241	UEW P-U * <i>miye-</i>
誰(shéi/thuyǐ/ET:kes/FI:ken)	kes	Gao 2010: 178	UEW P-U * <i>ke(/i)-</i>
“Soome-ugri tüved” (6)			
腳(jiǎo/cuóc/ET:jalgA/FI:jalka/HU:gyalog)	jalalaba	Gao 2010: 112	UEW P-FU * <i>jalka</i>
跟(gēn/cǎn/ET:kanda/FI:kanta)	kand	Gao 2010: 290	UEW P-FU * <i>kanta</i>
家(jiā/gia/ET:koda/FI:kota/HU:ház)	kodu, pere	Gao 2010: 216	UEW P-FU * <i>kota</i>
女(nǚ/nǚ/ET:nai-/FI:nai-/HU:nő)	naisisik	Gao 2008: 188	UEW P-FU * <i>naje</i>
焚(fén/phân/ET:põle-/FI:pala-)	põlema	Gao 2008: 150	UEW P-FU * <i>pala-</i>
匍(táo/đào/ET:sauE/FI:savi,e)	saviesemed	Gao 2012b: 241	UEW P-FU * <i>šawe</i>
“Läänemeresoome-volga tüved” (4)			
豕(shǐ/thi/ET:siga/FI:sika)	siga	Gao 2008: 202	UEW P-FW * <i>tika</i>
耕(gēng/canh/ET:kündA-/FI:kyntä-)	kündma	Gao 2012b: 241	UEW P-FW * <i>ki(/ü)nčä-</i>
十(shí/thập/ET:kümme/FI:kymmenen)	kümme	Gao 2010: 242	UEW P-FW * <i>küime</i>
白(bái/bạch/ET:valge/FI:valkea)	valge	Gao 2012a: 117	UEW P-FW * <i>walkz</i>
Muud tüved (4)			

族 (zú/túc/ET:sugu/FI:suku)	hõim, rahvus	Gao 2008: 240	EES lms ?< algindeuroopa
立 (lì/lâp/ET:leba-/FI:lepaS-)	seisma	Gao 2008: 178	EES lms ?< algermaani
塞 (sāi/tác/ET:sega-/FI:sekoitta-)	blokeerima	Gao 2008: 197	EES lms
哲 (xī/tích/ET:selge/FI:selkeä)	selge	Gao 2008: 213	EES lms-saami

Need tüved viitavad võimalusele, et tegemist on reeglipärase häälikumuutustega, nagu näiteks sõnades *keel*, *kümme* ja *kes*, kus läänemeresoome *k* vastab mandariini *sh*-le (Gao 2010: 313). Lisaks sellele on veel reeglipärased häälikumuutused, kus läänemeresoome *k*-le vastab mandariini *j*, läänemeresoome *j*-le vastab mandariini *j* (helitu alveolaarne-palataalne afrikaat [tɕ]) ja läänemeresoome *k*-le vastab mandariini *g* (tegelikult on tegemist sama häälikuga: mandariini keeles, nagu ka eesti keeles, ei eksisteeri helilisi sulghäälikuid, seega grafeem *g* märgib mandariini pinyini ortograafias helitut velaarset sulghäälikut). Nendele häälikuvastavustele leidsin Gao magistriltööst (2010) näited, käesolevas bakalaureusetöös tõin ära ainult mandariini hiina vormid ning võtsin need häälikuvastavused kokku tabelisse number 2. Lisaks pakkus Gao häälikuvastavusi eesti, soome, mandariini, kantoni ja hakka keelte vahel (Gao 2010: 304-313). Tabelis on kuni 5 näidet iga häälikuvastavuse kohta. Paksus kirjas märgitud tüved on olemas eelnevas 20 hiina-uurali tüve tabelis.

Tabel 2. Hiina-läänemeresoome häälikuvastavused (Gao 2010 järgi).

j<->k	j<->j	g<->k	sh<->k
jiā<->koda	jiǎo<->jalgA	gēn<->kandA	shé<->keelE
jiè<->käski-	jiě<->jaga-	gǒu<->koerA	shéi<->kes
jǐn<->kinni	jiāng<->jõgi, e	gēng<->kündA-	shí<->kümme
jí<->kiire	jì<->jälge	gōu<->kaevaS-	
jì<->kiriA		gù<->kõva	

Seega on täiesti põhjendatud hiina ja teiste tänapäeval eksisteerivate uurali keelte kõrvutamise. Selliste tulemusteni poleks aga jõutud, kui kasutatud oleks ainult rekonstrueeritud uurali algkeele sõnu. Lähtudes binaarsest uurali keelepuust oleks pidanud aga niimoodi toimima. Siis oleks aga antud juhul välja tulnud kuus hiina-uurali tüve 20 asemel. Seega tekib küsimus, kas on mõtet hoida uurimisel kinni ühest teooriast uurimisel, kui see võib märgatavalt takistada mingitele tulemustele jõudmist? Lähtudes antud näidetest on selge, et sellise tegutsemise hinnaks on mõnede võimalike avastuste kaotsimine.

Senised meie keeleuurijad tegid sellised määratlused lihtsalt selle pärast, et tüvi on kusagil keeles tuvastatud. Kuid ei kaalutletud, et see tüvi võib olla olemas ka kusagil mujal, aga lihtsalt ei ole varem tuvastatud. Kõik need määratlused on tegelikult juhuslikud tulemused. Iga kahe uurali keele vahel võivad olla mõned eksklusiivsed ühised tüved, selline osa ei pruugi kohe osutada eraldi vaherühma. Gao (2008: 115) pakkus ka, et teistes uurali keeltes võib olla hiina keelega ühiseid tüvesid, mis puuduvad läänemeresoome keeltest.

Ei ole eriti loogiline, et mõned kehaosad, nagu näiteks *süda*, *suu* ja *keel*, on vanimad uurali tüved, teised aga, näiteks *jalg* ja *kand*, on soome-ugri tüved. UEW-s ei ole teist tüve mis võiks tähendada *jalga*, ja oleks alguurali keeles. Keelepuu ja algkeele mõtlemise järgi, "alguurali" ongi uurali alghõimu oma keel, seega on kolm lahendust: (1) alguurali keeles tüvi *jala* jaoks oligi *jalgA/jalka*, hiljem on asendatud samojeedi keeltes, (2) alguurali keeles *jala* jaoks oli mingi muu tüvi, hiljem on asendatud tüvega *jalgA/jalka* soome-ugri keeltes, (3) selles keeles ei olnud vajadust *jalga* nimetada. Kui selgub, et kõik need tüved on olemas hiina keeles, siis ilmselt on kõigi puhul tegemist vanimate hiina-uurali tüvedega.

族 (zú/tòc/ET:sugu/FI:suku) kohta oletatud algindoeuroopa päritolu (EES lk 485 „indoeuroopa *su-H-, mille vaste on vanaindia süte (oleviku ainsuse kolmas pööre) ‘sünnitab, sigitab’“) on eriti kaheldav. Oletatud vastete tähendused ei ole sarnased meie keelega. Kui uurija usub seniste keeleteadlaste määratlusse, siis ta otsib meelega

laensõnalisi päritolusid läänemeresoome tüvedele.

Seejärel töötasin läbi Gao (2010) esitatud 245 hiina-uurali ühist tüve tähestiku A-K osast. Nendest 245 tüvest 124 olid sellised, millel esines uurali vaste ainult läänemeresoome ja/või saami keeltes. Need tüved jätsin ma statistikast välja, kuna antud juhul ei näita nad midagi binaarse keelepüü vastu või poolt. Järele jäi 121 uurali tüve, millel esines uurali vaste läänemeresoome ja/või saami keeltes ning lisaks mõnes muus uurali keeles. Neist 121 tüvest omakorda oli 67 sellist tüve, mis jaotusid korrapäraselt, ehk tüve jagunemine käis binaarse keelepüü teooriale vastavalt, see tähendab selliselt, et kui tüvi oli läänemeresoome keeltes ja näiteks udmurdi keeles, pidi ta olema ka kõigis vahepealsetes keeltes.

Järgides traditsioonilist binaarset keelepüü teooriat, peaks keelte sugulusaste vähenemadist läände liikudes. Nagu väidab Janhunen, iseenesest see tõsiasi, et uurali keelte jagunemine muutub ajaliselt lähemaks, mida kaugemale läände liikuda, lubab oletada, et uurali keelte levimise peamine suund oli idast läände. Uus haru on tekkinud alati eelneva haru läänepoolsele küljele (Janhunen 2009: 70-72). See tähendab, et mida kaugemal läänes on üks keel, seda erinevam on ta itta jäänud uurali keeltest. Seega peaks läänemeresoome ja saami keeltes leiduma kõige vähem ühiseid etümoloogiaid samojeedi, seejärel handi-mansi, ungari, permi, mari ja mordva keeltes (sellises järjekorras kasvavalt, see tähendab, et mordva keeltes peaks nende ühiste etümoloogiate hulk läänemeresoome keeltega olema eelnimetatud keeltest suurim). Lisaks peaksid etümoloogiad jagunema küllaltki sümmeetriliselt, nii et joonistuks välja graafik, kus ühiste etümoloogiate arv kasvab võrdeliselt sellele, kui kaugel on binaarses keelepüü asunud mingi konkreetse algkeele jagunemine kaheks haruks, kus üks haru on olnud selline, milles sisaldub läänemeresoome algkeel ja teine selline, millest on hargnenud keel, mille kaugust läänemeresoome keeltest mõõdetakse. Sellist sümmeetrilist graafikut aga ei teki. Selle asemel tekib ebasümmeetriline graafik, kus saami keelte järel enim ühtseid etümoloogiaid läänemeresoome keeltega on mordva, handi ja komi keelel. See on aga vastuolus arvamusega, et lääne suunas liikudes ja uute hargnemiste tekkimisega kaugemale jõudnud keeled on uurali algkeelega võrreldes rohkem

muutunud kui need, milles ei ole niivõrd palju hargnemisi toimunud. Samuti Samuti on Huno Rätsepa sõnaloo raamatu järgi on ühiste etümoloogiate hulk stabiilselt madal kuni läänemeresoome algkeeleni (Rätsep 2002: 55-77).

Olen tabelis number 3 välja toonud need 121 tüve, mille jagunemine uurali keeltes on ebaühtlane. Esimeses veerus on välja toodud läänemeresoome tüved ning ülejäänud veergudes kõik ülejäänud uurali keeled. Number üks (1) tähistab, et selles keeles antud tüvel on etümoloogiline vaste suure tõenäosusega olemas, tühi lahter aga seda, et see arvatavasti puudub. Küsimärk tähendab, et antud etümoloogia on kahtlane – on vähem kindel, kas ta ikka on antud läänemeresoome tüvega sama päritolu. Värvilise taustaga rida tähendab seda, et läänest itta liikudes on ühistel tüvedel ebasümmeetriat, see tähendab, et vastupidiselt loogilistele ootustele esineb mingi tüvi läänemeresoome keeltes ja mõnes kaugemas sugulaskeeles, kuid nende vahel olevates keeltes seda tüve ei esine. Kui selliste "aukude" arv on null kuni üks ei ole ma rida värviliseks teinud. Kui "auke" on kaks või kolm, olen rea värvunud kollaseks; kui neid on aga rohkem kui kolm, olen värvunud rea punaseks.

Selleks, et teada saada, millisena nähakse nende tüvede päritolu traditsioonilisest vaatest lähtuvalt, otsisin, mida pakkus nende tüvede päritoluks Eesti etümoloogiasõnaraamat. Autorile ootuspäraselt traditsioonilise keelepüü mudeli järgi, kui tüvel on etümoloogiline vaste olemas nii eesti keeles kui ka mõnes samojeedi keeles, siis see tüvi liigitub päritolu poolest uurali tüveks. Seda ka sellisel juhul, kui vaste puudub vahepealsetes sugulaskeeltes. Näiteks tüvi *kurg*, millel esineb vaste saami, mordva, neenetsi, eenetsi, sölakupi ja kamassi keeltes, kuid puudub kõigis binaarse keelepüü teooria järgi vahepealsetes sugulaskeeltes. Siinkohal tekib loomulikult küsimus, et kuidas on see võimalik, et üks tüvi on olemas üksteisest niivõrd kaugetes keeltes, aga ei ole säilinud vahepealsetes keeltes. Lihtne vastus kõlab muidugi, et kõigis vahepealsetes keeltes on antud tüvi kadunud või asendatud muude tüvedega. Kuid siiski tekitab see teadmise kahtlusi binaarse keelepüü suhtes, sest kuidas ikkagi saab mõni tüvi kaduda nii süstemaatiliselt? Tabelist võib selliseid näiteid leida veel mitmeid. Tüvel *ema* puuduvad vasted kõigis sugulaskeeltes alates saami keeltest kuni ungari, neenetsi, eenetsi ja

nganassaani keelteni. Tüvel *esi,e/enne* puuduvad vasted kõikidest keeltest, välja arvatud mansi, handi ja ungari keeled. Tüvel *algaS* puuduvad vasted alates saami keeltest kuni mansi, handi, nganassaani ja võimalik, et ka neenetsi, eenetsi, sölkupi ja kamassi keelteni. Tüvel *ammuta-* puuduvad vasted alates saami ja mordva keeltest kuni handi mansi ja neenetsi keelteni. Tüvel *jälge* puuduvad vasted alates saami keeltest kuni handi ja mansi keelteni. Tüvel *koer* puuduvad vasted alates saami keeltest kuni komi, mansi, handi, ungari ja kõikide samojeedi keelteni. Tüvel *koge-* puuduvad vasted alates saami keeltest kuni kõikide samojeedi keelteni. Tüvel *kulm* puuduvad vasted alates saami keeltest kuni mansi ja handi keelteni. Tüvel *kulu-* puuduvad vasted alates saami keeltest kuni mansi, handi ja võimalik, et ka ungari keelteni. Tüvel *kuu* puuduvad vasted alates saami ja mordva keeltest kuni mansi, handi, nganassaani ja kamassi keelteni. Lisaks veel tüved *iva*, *jahu* ja *kaevama*, millel on oletatavalt olemas vasted ainult samojeedi keeltes. Kõik need näited on võetud Eesti etümoloogiasõnastiku järgi. Tabelis 3 on ära toodud kõik etümoloogiad, millel võib leida vasteid kaugemates sugulaskeeltes, kuid osas vahepeale jäävates keeltes vasted puuduvad.

Järgnevalt olen ära toonud tabeli koos kõigi tähestiku A-K osa hiina-uráli etümoloogiatega ning nende vastetega vastavates sugulaskeeltes. Siin näitan ainult etümoloogiaid, mis on olemas ka mõnes muus uráli keeles peale saami ja läänemeresoome keelte.

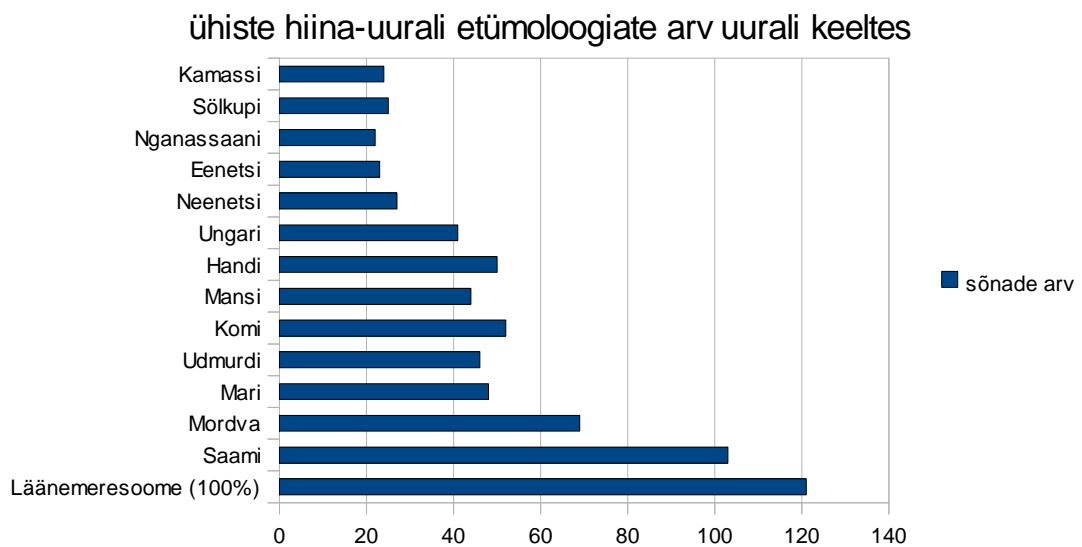
Tabel 3. Hiina-läänemeresoome etimoloogiate esinemine uurali keeltes.

Läänemeresoome	Saami	Mordva	Mari	Udmurdi	Komi	Mansi	Handi	Ungari	Neenetsi	Eenetsi	Nganassaani	Sõlkupi	Kamassi
ahtaS	1	1	1		1		1						
aju, aja-	1	1		1	1	1		1	1	1		1	1
algaS-	1					1	1		?1	?1		1?1	?1
ammuta-	1	1				1	1		1				
ammu-	1			1									
andA-, anu-	1	1		1	1			1					
arvaS-	1?1							?1					
aukU, ava	1?1					?1	?1						
ei, eri	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1
ela-	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
ema, ämm	1							1	1	1		1	
endA	1	1											
esi, enne	1					1	1	1					
haabA			1										
hakkaS-		1		1	1								
halgU	1?1				?1								
hapu	1	1	1			1	1	1					
hardaS	1	1	1										
harvA	1?1						?1						
hiidU	1											?1	
hiirE		1		1	1	1	1	1	1				
hindA	1	1											
hoogU	1			1	1	1	1						
hubane	1	1						1					
huulE	1						1						
hüva	1	1	1										
hüüdA	1						1						
hüppaS-		1											
hüüpl	1					1	1						
ikkeS								1					
iga	1	1	1					1					
ilmA	1			1	1	1	1						
ime-	1				1		1	1	1		1	1	1
isa	1	1	1			1		1	1	1	1	1	1
ise	1	1	1	1	1	1	1	1					
istu-	1	1											
jaga-	1	1		1	1	1	1		1	1	1	1	1
jalgA	1	1	1					1					
jaksaS-	1	1		1	1								
jahu, jahva									1	1	1	1	1
joonE	1	1											
jumalA	1	1	1										
juttU	1	1											
juurE		1											
järve	1	1	1										
jäse	1	1	1	1	1			1					
jää	1	1	1	1	1	1	1	1					
jõgi, e	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1
jõukU	1			1	1								

Läänemeresoome	Saami	Mordva	Mari	Udmurdi	Komi	Mansi	Handi	Ungari	Neenetsi	Eenetsi	Nganassaani	Sölkupi	Kamassi
iva									1	1	1	1	1
jälgE	1						1	1					
jänne	1		1			1	1	1	1	1	1	1	1
kaasa	1		1	1	1								
kaasE	1	1	1		1								
kadu-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
kaevaS-									1	1	1	1	1
kaksE	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
kala	1	1	1			1	1	1	1	1	1	1	1
kandA	1	1			1	1	1						
kandA-	1	1	1			1	1		1	1		1	1
kange	1	1											
karge	1			1	1	1	1						
kasva-	1	1											
katke-			1	1									
katsu-	1				1	1	1						
keetA-, kee-	1	1	1					1					
kes, kelle	1	1	1	1	1			1	?1	?1	?1		?1
kebja	1			?1				1	?1	?1		?1	?1
kederA	1	1	?1		1	1	1	1					
keelE	1	1		1	1	?1	1		1	1	1	1	1
keha	1	1	1	1	1	1	1	1					1
kerjaS-	1			1	1			1					
kesa	1	1											
keskE	1	1		1	1								
kevad			1										
kimpU	1				1								
kibe	1			1	1								
kida	1					?1	?1						
kisku-	1	1		?1	?1		?1						
kiivi		1	1	1	1	1	1	1					
koda	1	1	1	1	1			1	1				
koerA	1				1	1	1	1	1	1	1	1	1
koge-	1								1	1			1
kogu	1		?1										
koi	1	1	1	1	1	1	1	1					
kolmE	1	1	1	1	1	1	1	1					
koolE		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
kordA	1	1	1										
kõrbE							?1						
kõrge	1	1	1	1	1	1	1						
kõrvA	1			1	1			?1	1	1	1	1	1
koskE	1		1		1								
kotkas	1	1	1	1	1								
kudu, köisE	1	1	1	1	1	1	1						
kuiivA							?1						
kulge-	1	1			1		1	1	1			1	1
kulmU	1						1	1					
kulu-	1						1	1	?1				
-kondA	1	1				1	1	1					
kurgE	1	1							1	1		1	1
kuu	1	1					1	1			1	1	1

kuulE	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
kuumA	1	1												
kuusE	1	1	1	1	1	1	1	1						
kuuskE	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1
käski-			1	1										
külgE	1		?1					?1					?1	
küla	1						1							
külmA	1	1	1	1	1									
kümme	1	1												
küna				?1		?1	?1							
kündA-			1											
küpsE	1		?1	?1										
küsi-	1	1												
küüsE	1	1	1	1	1	1	1		?1	?1	?1		?1	?1
kämbaL	1						?1							
käsi, e	1	1	1	1	1	1	1	1						
käski-	1	1	1	1	1	1	1	1						
kätke-, kätki	1	1												
käi-, hävi-	1		?1											

Olles pannud need arvud tabelisse saame, et nende 121 tüve võrdlusel on kõige rohkem ühiseid hiina-urali tüvesid läänemersooome-saami keelte järel mordva keeles, mis justkui vastaks binaarse keelepüü mudelile, kuid see erinevus kaugemate sugulaskeeltega on väga väike – mordva keeles on olemas 64 läänemeresooome-hiina ühist etimoloogiat, seejärel komi keeles 52 ning handi keeles 50. Ülejäänud soome-ugri keeltes on selliste etimoloogiate arv väga lähedane. Samojeedi keeltes on ühiseid etimoloogiaid pisut vähem. Üldiselt on kõikides urali keeltes neid umbes võrdselt, ainult samojeedi keeltes pisut vähem. See aga ei lähe kooskõlla binaarse keelepüü teooriaga, sest selle järgi peaks keelte sugulusaste itta liikudes peaks pidevalt vähenema, sellisel juhul aga ei ole loogiline, et ühiste etimoloogiate arv jääb umbes samaks.

Joonis 9.

Kokkuvõtvalt võiks öelda, et kehtiv keelepuu teooria on parandatav. Tegemist ei ole välja kujunenud süsteemiga, mis kujutab uurali keelte sugulussuhteid täpselt sellisel moel nagu nad reaalsuses on. Suures plaanis võib tegemist olla hea viisiga sugulussuhteid kujutada, kuid eksisteerivad vaheühmad tekitavad kahtlusi ning on vähe tõendeid, mis kinnitaksid, et nad tõesti on kunagi sellisel kujul eksisteerinud.

Selge on see, et teooriate eesmärgiks teaduses on luua lihtsustatud arusaam maailmast, mis aitaks inimestel paremini orienteeruda. Selline raam aitaks inimestel maailma kiiresti lahti mõtestada ning keskenduda ainult olulisele. Umbes nagu kaart aitab üldistada maastikku ning annab sellest hea ülevaate, noppides välja kõige olulisema ning andes inimesele tervikpildi. See teeb maastikul orienteerumise tunduvolt lihtsamaks. Kuid kui võtta keskaegsed kaardid, siis nende puhul oli tegemist valede üldistustega, mis võisid juhtida nendest kaardidest juhitud inimesi valedele jälgedele. Üldjoontes need kaardid küll aitasid orienteeruda, kuid mingis konkreetses punktis võis olla tegemist vale üldistusega (näiteks mingi poolsaar oli kujutatud liiga suurena), mis võis viia inimese, kes täielikult usaldas kaarti, valedele järeldestele ning seega ka valede otsuste tegemiseni. Tänapäeval me teame, et kaarte võib täielikult usaldada, kuna on võimalik pildistada maapinda kõrgemalt ning seega me teame, et

kaart ei saa olla inimese nägemismeele mitteobjektiivsuse tulemusel moonutatud. Keeleteaduses aga sellist kontrollimisvahendit ei ole. Keeleteadlased on kui vanaaegsed kartograafid, kes joonistavad kaarti ebatäpsete mõõtmisvahenditega, ise maapinnal viibides.

Võiks võtta aluseks Kaisa Häkkise poolt välja pakutud idee alustada sugulussuhete uurimist ning kujutamist nullist. Hiina-urali etümoloogiate uurimine on just sellele vastav tegevus. Võrreldes olemas olevaid keeli jõutakse uute tulemusteni, milleni ei oleks võimalik jõuda, kui uurimise aluseks võetaks rekonstrueeritud urali algkeel. Kuna õige etümoloogia uurimine käib tõeliste keeleandmetega, nagu tegid seda esimesed urali keelte omavahelisi sugulussuhteid uurivad teadlased, näiteks Janos Sajnovics, peaks lähtuma sellest põhimõttest ka uute uuringute tegemisel. Binaarse keelepüü mudel on aga kunstlik rekonstruktsioon, seetõttu on sellest teooriast lähtuv urali algkeel paindlik ning sõltub suures osas sellest, milliste keeltega võrdlus toimub. Samuti võib selline algkeel sisaldada palju vigu. Seega ei saa urali keelte uurimisel ainukeseks aluseks ja lähtepunktiks võtta rekonstrueeritud algkeelt.

5 Kokkuvõte

Uurali keelesuguluse kohta on esitatud mitmeid erinevaid skeeme. Alates 19. sajandi teisest poolest hakati uurali keelte sugulussuhteid kujutama keelepüü mudeli abiga. Traditsiooniline uurali (soome-ugri) keelepüü peaaegu sellisel kujul nagu ta praegu välja näeb, eksisteerib alates 19. sajandi lõpust, kui Otto Donner joonistas peaaegu binaarse soome-ugri keelepüü. Sellest keelepüüst puudusid samojeedi keeled. Need lisas puuskeemi Péter Hajdú. Alates sellest ajast on üldtunnustatud binaarne puuskeem püsinud ühesugusena. Mudel eeldab uurali algkeele ning kõigi vahealgkeelte rekonstrueerimist. Samuti tuleks selle mudeli järgi otsida uurali keelte sugulaskeeli ainult võrdluses rekonstrueeritud uurali algkeelega. Seda mudelit on aja jooksul palju kritiseeritud ning on pakutud alternatiivseid mudeleid kui ka väidetud, et uurali keeled polegi omavahel geneetilises suguluses. Kõige tugevamini konkureerib binaarse keelepüüga Kaisa Häkkise keelepöosa mudel, mis küll tunnustab uurali algkeele ja seega ka uurali keelte geneetilise suguluse olemasolu, kuid jätab välja kõik vahealgkeeled. Selliselt on uurali keeled klassifitseerinud ka Ethnologue. Selline keelte klassifitseerimine jätab vabaks mitmed võimalused leida keelte vahel uusi seoseid. Minu töös kasutatud Gao Jingyi kogutud läänemeresoome-hiina etümoloogiad aitavad näha seost traditsioonilise binaarse keelepüü ja uurimisseisu betoneerimise vahel. Kasutatud hiina-läänemeresoome etümoloogiad aitavad näha uusi võimalusi uurali ja teiste keelte omavaheliste suhete uurimisel. Uurali keelte omavaheliste suhete uurimisel võiks võtta aluseks arusaamise, et siiani ei ole ühtegi kindlat skeemi uurali keelte sugulussuhete kujutamiseks välja töötatud ning seega tuleks jätta ruumi uutele võimalikele avastustele ning võimalusele, et väljakujunenud nägemus uurali keelte sugulussuhete kohta ei ole viimane tõde.

On selge, et on vaja luua mingi raam, mida saaks kasutada kiirete üldistuste tegemiseks ning edasiste sammude tegemisel aluseks võtta. Teisest küljest võib sellise kindla raami järgimine osutada ohtlikuks hetkedel, kui unustatakse, et raam võib eksitada mingis punktis. Ka uurali keelesuguluse uurimisel võiks olla eesmärgiks vältida sellist raami

sisse uppumist ning pidada meeles, et raam on alati potentsiaalselt parandatav.

Discussions about Uralic language trees in the light of common etymologies of Chinese and Uralic languages

Summary

There have been several attempts to show the Uralic languages family's relations of affinity with a scheme. Since the second half of 19th century the tree model started to prevail. The tree model in the form like it is nowadays generally accepted, has had the same shape since the end of 19th century when Otto Donner draw the first almost fully regularly binary Finno-Ugric (Uralic) language tree. The Samojedic languages were not represented on this schema. Those languages were added by Péter Hajdú. Since then the tree model has remained virtually unchanged. This model assumes the reconstruction of Proto-Uralic. Also according to this model the relatives of Uralic languages are to find comparing them to Proto-Uralic only. This model has been strongly criticized since then, mainly because of its regular binary structure but also because of many other aspects. There have been several attempts to re-establish the affinity relationships of Uralic language family from alternative language trees until denying the genetic affinity of Uralic languages. Probably the strongest competitor of the tree model is the scheme of Kaisa Häkkinen, so called language bush model. This model accepts the genetic affinity of Uralic languages as well as the protolanguages of the last level e.g Finnic, Saami, Mari, Mordvinic, Permic, Ugric, Hungarian, Samoyedic. All other levels of protolanguages are claimed to be irrelevant. The Uralic languages have been classified like this also by Ethnologue. This kind of classification leaves the researchers the freedom to find out new relationships between languages.

The aim of this thesis is to show with the help of the Sino-Finnic (including Uralic) etymologies found by Gao Jingyi the connection between the widely accepted binary Uralic language tree and the attempt of freezing the state of research. The Sino-Finnic (including Uralic) etymologies used in this thesis help to see the new possibilities in researching the relationships of Uralic languages with each other and other languages.

In the research about it the principle should be that one keeps in mind that there has been nothing proved hundred percent certainly about the affinity relations of Uralic languages and there should be free space left for new possible discoveries and for the possibility that the existing understanding of Uralic relationships is not the complete truth.

It is clear that the aim of the theories in the sciences is to create simplified understanding of the world that would help people to orientate more easily. This kind of frame would help people to understand the world quickly and to concentrate only on what is important not to get lost in the details. It is the same mechanism as a map helps to abstract the landscape to a degree that human brain can grasp it as a complete unit. This makes orientating much easier. But if one takes the maps made by medieval cartographers then one can see that those maps were wrong abstractions that could lead people who were guided by those maps to wrong traces. Generally those maps helped people to orientate, but in some kind of concrete place the map could be a wrong abstraction (for example a peninsula was drawn bigger on the map than it was in the reality) that could lead to wrong conclusions and because of this to wrong decisions if somebody was trusting the map hundred percent. Nowadays we know that we can trust maps totally, because it is possible to take pictures of the Earth from high above. So we know also that the map can't be deformed by the unobjectivness of a human being's sight.

There is no such tool to control objectivness in linguistics. Linguists are like ancient cartographers who are drawing the map with unprecise measurment tools while staying on the ground. On the one hand it is clear that there is a need for a frame that we could use for quick generalizations that we could use in turn as a base to make next possible steps. On the other hand it can be dangerous to follow a frame if one forgets that the frame could lead to wrong conclusions at some point. Also when researching the Uralic linguistic affinity one should keep in mind that it is potentially always possible to upgrade the frame.

Kirjandus

Donner, Otto 1880. Die gegenseitige Verwandtschaft finnisch-ugrischen Sprachen. – Acta Societatis Scientiarum Fennicae 11. Helsingforsiae: Societas scientiarum Fennica, 409-567.

Gao, Jingyi 2005. Comparison of Swadesh 100 Words in Finnic, Hungarian, Sinic and Tibetan: Introduction to Finno-Sinic Languages. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Gao, Jingyi 2008. 汉语与北欧语言：汉语与印欧语言及乌拉尔语言同源探究 [Hànyǔ yǔ Běiōu yǔyán: hànyǔ yǔ Yīn'ōu yǔyán jí Wūlǎěr yǔyán tóngyuán tànjiū]. 北京[Beijing]: 中国社会科学出版社 [Zhōngguó shèhuìkēxué chūbǎnshè].

Gao, Jingyi 2010. Introduction to Sino-Finnic Etymological Studies (magistritöö). Tartu.

Gao, Jingyi 2012a. Basic Colour Terms for Black and White in Chinese: With Discussions on Models of Language Development. – Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics nr 1, 87-128.

Gao, Jingyi 2012b. Official Colours of Chinese Regimes: A Panchronic Philological Study with Historical Accounts of China. – Trames: Journal of the Humanities and Social Sciences nr 3, 237-285.

Хайды, Пемер 1985. Уральские языки и народы. Москва: Прогресс.

Häkkinen, Kaisa 1983. Suomen kielen vanhimmasta sanastosta ja sen tutkimisesta. Turku: Turun yliopiston offsetpaino.

Häkkinen, Kaisa 1984. Wäre es schon an der Zeit, den Stammbaum zu fällen? – Ural-Altäische Jahrbücher. Neue Folge 4, 1-24.

Häkkinen, Kaisa 1996. Suomalaisten esihistoria kielitieteen valossa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Janhunen, Juha 2009. Proto-Uralic – What, Where and When? – The quasiquicentennial

of the Finno-Ugrian Society. Helsinki: Societé finno-ougrienne, 57-78.

Koryakova, Ludmila, Andrej Epimakhov 2007. The Urals and Western Siberia in the Bronze and Iron Ages. Cambridge: Cambridge University Press.

Künnap, Ago 1999. Breakthrough in Present-day Uralistics. Tartu: Tartu Ülikool.

Lewis, M. Paul, Gary F. Simons, Charles D. Fennig (eds.), 2013. Ethnologue: Languages of the World, Seventeenth edition. Dallas, Texas: SIL International. Online version: <http://www.ethnologue.com>.

Marcantonio, Angela 2002. The Uralic Language Family: Facts, Myths and Statistics, Oxford: Blackwell Publishers.

Metsmägi, Iris, Meelis Sedrik, Sven-Erik Soosaar 2012. Eesti etimoloogiasõnastik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Rédei, Károly 1988. Uralisches etymologisches Wörterbuch. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Rätsep, Huno 2002. Sõnaloo raamat. Tartu: Ilmamaa.

Salminen, Tapani 1999. Problems in the Taxonomy of the Uralic Languages in the Light of Modern Comparative Studies; <http://www.helsinki.fi/~tasalmin/kuzn.html>.

Sutrop, Urmas 2000. From the 'Language Family Tree' to the 'Tangled Web of Languages'. – Congressus Nonus Internationalis Fenno-Ugristarum 7.-13.8.2000 Tartu Pars I. Toim. Anu Nurk, Triinu Palo, Tõnu Seilenthal. Tartu: Eesti Fennougristide Komitee, 197-219.

Taagepera, Rein 2000. Uralic as a *Lingua franca* with Roots. – Fenno-Ugristica 23. Toim. Ago Künnap. Tartu: Tartu Ülikool, 381-395.

Uesson, Ants-Michael 1970. On Linguistic Affinity: The Indo-Uralic Problem. Malmö: Förlags AB Eesti Post.

Vitsoo, Tiit-Rein 1997. Keelesugulus ja soome-ugri keelepuu. – Akadeemia nr 5, 899-929.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Agu Bleive

(sünnikuupäev: 27.09.1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose Uurali keelepuu arutelud hiina ja uurali keelte ühiste etümoloogiate võtmes,

mille juhendaja on Gao Jingyi,

1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **24.05.2013**